

ları arasında yer aldı. Muhtemelen bundan sonra Rumeli topraklarına döndü ve kardeşler mücadelesi sırasında Yorga'ya göre 1410'da Yanbolu'da Mûsâ Çelebi'ye karşı yapılan savaşta yenildi (*Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 311). Ardından emekli olarak Çirmen'e çekilen Saruca Paşa burada ölmüş olmalıdır. 28 Muharrem 818 (9 Nisan 1415) tarihli vakfiyede Saruca Paşa'dan "merhum" diye bahsedilmesi bu tarihten biraz önce vefat ettiğini gösterir. Saruca Paşa'nın 818 (1415) tarihli Umur Bey vakfiyesine göre Umur Bey adlı bir oğlu, Umur Bey'in de Ali Bey isminde görev sahibi bir oğlu bulunuyordu. Fâtih Sultan Mehmed devrine ait kayıtlarda Saruca Paşa ile oğlu Umur Bey'in vakıfları birlikte gösterilmiştir. Bu vakıflarda Saruca Paşa'nın vakfı bir hamam, otuz iki dükkân, on bir seki (sergi), bir kervansaray olarak görülmektedir. Saruca Paşa, Çirmen'de bugün mevcut olmayan kubbeli bir cami inşa ettirmişti, mezarı bu caminin haziresindedir. Hasköy'de cami, imaret, hamam, kervansaray ve bir zâviyesi bulunmaktadır. Yeni Zağra'da da ahşap bir cami yaptırmıştır (Ayverdi, s. 373-374, 497, 575).

BİBLİYOGRAFYA :

Hicrî 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid (nşr. Halil İnalçık, Ankara 1987, neşredenin girişi, s. XVI; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), I, 227, 228, 243, 263, 277, 291, 301; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 113-115; Âli Mustafa Efendi, *Kühû'l-ahbâr*, İstanbul 1277, V, 74-75; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 106, 120; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 13-14, 74, 78, 235-244, 261-265; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 373-374, 497, 575; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, İstanbul 1990, s. 229-230; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, I, 311; Siddık Çalık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15.-16. Yüzyıllar)*, Ankara 2005, s. 21, 25, 86; Mükrimin Halil Yınanç, "Bayezid I", *İA*, II, 370.

İDRİS BOSTAN

SARUCA PAŞA

(ö. 858/1454)

Osmanlı veziri.

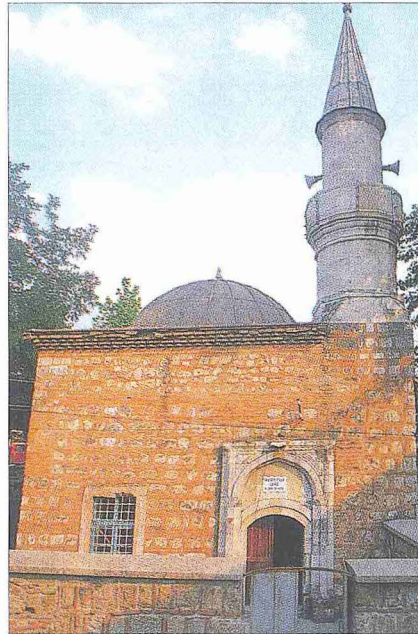
II. Murad'ın 850 (1446) tarihli vasiyetnâmesinde adı Saruca b. Abdullah olarak geçtiğinden Rum asıllı ve II. Murad'ın devşirmelerinden olduğu tahmin edilmektedir (İnalçık, s. 86, 212). Âşıkpaşazâde'nin Mûsâ Çelebi'nin Samakov'daki çatışma sırasında yakalanması olayında (816/1413) adını zikrettiği Terzi Saruca'nın (*Tarih*, s. 84) onunla ilgisi olma ihtimali yüksektir. Onun kul olarak Yıldırım Bayezid'in son

dönemlerinde hizmete alındığı ileri sürülebilir. Daha sonra II. Murad devrinde yükselerek sancak beyliği ve beylerbeylik yaptı ve vezirliğe getirildi.

II. Murad'ın Selânik kuşatması sırasında Gelibolu muhafızlığında bulunduğu anlaşılan Saruca Paşa, Osmanlı donanmasını takviye edip Venedik için bir tehdit oluşturmasını sağladı. 829-830 (1426-1427) yıllarında Selânik'te yaşayan Türk tüccarlara bazı haklar tanınması ve haraç ödenmesi karşılığında Venedik ile yapılacak barış görüşmelerini bizzat yürüttü (Turan, s. 294, 340). 831 (1428) yılında Osmanlılar'ın Güvercinlik Kalesi'ni ele geçirmesi ve bu sebeple Macarlar'ın geri çekilmesi üzerine yalnız kalan Sırp Despotu Brankoviç'i vergi vermek ve gerektiğinde asker göndermek şartıyla barış yapmaya zorladı. Bu olay sırasında kaynaklarda vezir rütbesiyle zikredilir (*Oruç Beğ Tarihi*, s. 57-61).

Saruca Paşa, rakibi olduğu Çandarlı Halil Paşa'nın veziriâzamlık görevine getirilmesinden (832/1429) önce vezir olarak divanda idi. Rumeli beylerbeyi ve vezir sıfatıyla Rumeli'deki faaliyetlerde ve Osmanlı Devleti'nin Batı ile münasebetlerinde önemli rol oynadı. Bizans imparatoru, Osmanlı Devleti ile dostluk için onun aracılığına başvurdu. Macarlar'a karşı Sırp despotu ile dostluk ve uzlaşma politikasına taraftar olduğundan Sırp despotunun Macar kra-

Edirne'de Saruca Paşa Camii

lyla ilişkisini kesmek ve despotun kızı Mara'yı Sultan Murad'la evlendirmek şartıyla ilişkilerin yumuşamasını sağladı. Saruca Paşa, Sırp despotuna bağlılık yemini ettirdi, fakat kız küçük olduğu için düğün 838'de (1435) yapılmak üzere sonraya bırakıldı. II. Murad 838'de (1435) Karaman seferine giderken onu Edirne'ye muhafız tayin etti (Hoca Sâdeddin, I, 274, 356). Saruca Paşa, Edirne'deki camisini bu sırada yaptırmış olmalıdır.

Ancak Saruca Paşa, Sırp Despotu Brankoviç'in Macarlar'a meyletmesi, Sırp'ların Semendire'yi tahkim etmesine ilgisiz kalması ve bunu padişahın gizlemesi sebebiyle gözden düştü ve vezir rütbesinde beylerbeyi iken 839'da (1435-36) azledilerek önce Amasya'da Sultan Alâeddin'in lalası oldu, ardından Gelibolu kaptanlığına getirildi (*Oruç Beğ Tarihi*, s. 59). Gelibolu'daki 840 (1436-37) tarihli imaretine ait kitâbede kendisinden "melikü'l-ümerâ" diye bahsedilmiş olması ona beylerbeyi pâyesi verildiğini düşündürmektedir. Bu yıl içinde tekrar vezir olan Saruca Paşa 842'de (1438-39) yeniden azledildi (a.g.e., s. 61). Macarlar'ın 847'de (1443) İzladi Derbendi'ne hücum etmesi üzerine bunlara karşı mücadele etmek için kendi imkânıyla 1000 asker toplayarak Filibe'de II. Murad'ın ordusuna katıldı, savaşta yararlık gösterince yeniden hizmete alındı. II. Murad'ı Seğedin Antlaşması'ndan (1444) sonra saltanattan çekilme kararından vazgeçirmek için çalışan Veziriâzam Çandarlı Halil Paşa'nın yanında bulunuyordu.

II. Mehmed'in ilk saltanatı sırasında vezirliğini koruyan Saruca Paşa, Varna Savaşı'na da katıldı. II. Mehmed'in Buçuktepe Vak'ası'yla tahttan indirilip Manisa'ya gönderilmesi esnasında beraberinde lalası olarak bulunuyordu. II. Murad'ın Edirne'de ikinci defa tahta çıktığı sırada (850/1446) Saruca Paşa ikinci vezirdi (İnalçık, s. 86-87, 103). II. Kosova Savaşı'na katılan Saruca Paşa ordunun sağ koluna kumanda ediyordu (852/1448). Kardeşi Sinan Bey de ordunun gerisindeki ağırılıkları korumakla görevlendirildi (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 447).

II. Murad'ın son günlerinde (855/1451) yakınında bulunan Saruca Paşa (Âşıkpaşazâde, s. 139) II. Mehmed'in ikinci saltanatı sırasında yine divanda ikinci vezirdi. Karamanoğlu isyanını bastırmak için Anadolu'ya geçen padişah Edirne'de yerine çok güvendiği Saruca Paşa'yı bıraktı. İstanbul kuşatması öncesinde Şâban 856'da (Ağustos 1452) tamamlanan Rumelihi-

rının dört burcundan kuzeye bakanını kendisi inşa ettirdiği için burası Saruca Paşa Burcu diye anılır. Hoca Sâdeddin Efendi'ye göre İstanbul'un fethi için Edirne'de yapılan hazırlıklar arasında onun nezâretinde 300 kantar barutun kullanıldığı büyük bir top dökülmüştü (*Tâcü't-tevârih*, I, 419). Muhtemelen İstanbul'un fethinden kısa süre sonra 857'de (1453) diğer vezirlerle birlikte azledilmiş, tekrar Gelibolu'ya çekilerek 858'de (1454) burada vefat etmiştir.

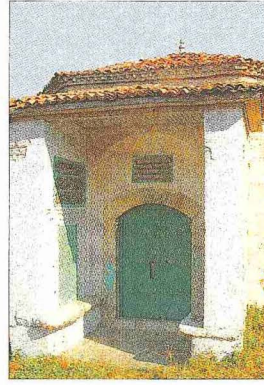
Saruca Paşa'nın Edirne'de kendisi, hatunu ve zevcesi adına olmak üzere üç, Gelibolu'da bir mahalle kurulduğu görülmektedir. Gelibolu'daki imaretinin etrafında gelişen mahallede 879'da (1475) yaklaşık altmış hâne bulunduğu tesbit edilmektedir (*Gelibolu Sancağı Tahrir Defteri*, vr. 3^a). Edirne'de mescid, medrese, imaret ve hamam yaptıran Saruca Paşa'nın Gelibolu'da bugüne ulaşmayan bir cami, medrese ve imaret inşa ettirdiği bilinmektedir. Saruca Paşa medreseye öğrenciler için on sekiz ciltten oluşan küçük bir kitap koleksiyonu bağışlamıştı. Tamirler sonucu geçirdiği bazı değişikliklerle günümüze intikal eden türbesi, paşa hamamı denilen çifte hamamı eserleri arasında yer almaktadır. Gelibolu'da 840'ta (1436-37) yaptırdığı imaretinin 860'ta (1456) Gelibolu şehriyle Şehirköy ve Mesudlu köylerinde, Edirne'de ve Hamza Köşeç köyünde vakıfları vardı. Gelibolu'daki vakıfları arasında bir bezzâzistan, doksan altı dükkân, bir kervansaray, bir hamam bulunuyordu (Gökbilgin, s. 50, 53, 58, 247-252). Âşıkpaşazâde, Gelibolu'daki imaretinden başka Silifke'de bir cuma mescidi yaptırdığından bahsetmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

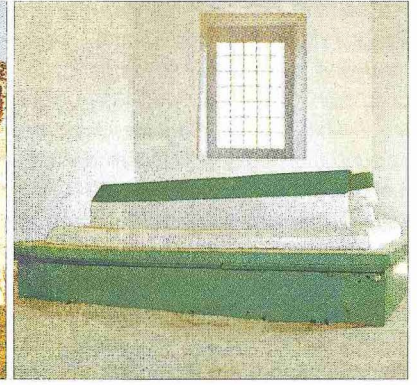
BA, TD, nr. 75, s. 17, 439, 497; *Gelibolu Sancağı Tahrir Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. O. 79, vr. 3^a; Âşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 84, 139, 190; *Oruç Beğ Tarihi: Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2007, s. 57-61, 69-71, 75, 77, 78; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 274, 356, 374, 375, 387, 405, 419; Fevzi Kurtoğlu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, İstanbul 1938, s. 46, 48-49; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 413-414, 447, 461; a.mlf., *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1974, s. 56, 60, 71; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 50, 53, 58, 247-252; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 416, 463, 471, 486-487, 492; Halil İnalık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1987, s. 86-87, 103, 114, 212; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 13; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, İstanbul 1990, s. 294, 340; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, I, 349, 384; Osman Ülkü, "Gelibolu Saruca Paşa Türbesi", *EAÜİFD*, sy. 21 (2004), s. 241-262.

İDRİS BOSTAN

Saruca Paşa'nın Gelibolu'daki türbesi ile sandukası

SARUHAN BEY

(ö. 747/1346)

Manisa merkezli Saruhanoğulları Beyliği'nin kurucusu olan Türkmen beyi (bk. SARUHANOĞULLARI).

SARUHÂNÎ

(bk. MÜNŞİ).

SARUHANOĞULLARI

XIII. yüzyılın sonlarından XV. yüzyılın başlarına kadar Manisa ve yöresinde hüküm süren Türkmen beyliği ve hânedanı.

Batı Anadolu uç kesiminde 1290'lı yıllardan itibaren faaliyet gösteren Saruhan Bey tarafından Manisa merkezli olarak kurulmuş olup kurucusunun adıyla anılır. Beyliğin hâkim olduğu topraklar Gediz vadisini ve ovasını içine alır. Beyliğin doğu sınırları kuzeyden güneye doğru Demirci, Borlu, Ilica, Adala ve Kemalîye'den itibaren batıya doğru bugünkü Akhisar, Turgutlu, Manisa, Kemalpaşa (Nif), Menemen ve Ege denizi sahillerine, İzmir körfezinin batı kıyılarından Foçalar'a kadar uzanır. Kuzeyde Karesioğulları, doğuda Germiyan Beyliği ve güneyde Aydınogulları ile komşu olan beylik Batı Anadolu'daki Karesi, Aydın ve Men-teşe gibi denizci Türkmen beylikleri arasında yer alır ve dönemin Bizans ve Latin kaynaklarında daha çok Ege denizi, Adalar ve Trakya'daki akınları ile yaptıkları anlaşmalar dolayısıyla zikredilir.

Çağdaş kaynaklarda ve kitâbelerde Saruhan Bey'in ismi açıkça belirtilmekle beraber menşei konusunda herhangi bir bilgi bulunmaz. XVI. yüzyıla ait vakıf tahrir kayıtlarında babasının adı Alp-Ağı / Alpağı / Alpagu şeklinde gösterilir. İbn Bîbî-

nin *el-Evâmîrü'l-Âlâ'iyye* adlı eserini tercüme eden Yazıcıoğlu Ali ve onu takip eden Osmanlı kaynakları, Saruhan Bey'i Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud'un nökerlerinden ve Selçuklu uç emirlerinden biri diye tanımlar. Şikârî'nin *Tarih*'inde ise Moğol ve Selçuklu hükümdarlarının kapıcıbaşısı olduğu, elçilikle geldiği Karamanoğlu Mehmed Bey'in yanında kaldığı rivayeti yer alır. Modern tarihçilerin bir bölümü bu bilgileri esas alırken bazıları, Saruhan Bey'in Türkmen beylikleri arasında başlangıçta en güçlü beylik olan Germiyanogulları'na bağlı bir emir olduğunu, bazıları ise İbn Bîbî'nin bir kaydından hareketle Celâleddin Hârizmşah'ın Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a yenilmesinin ardından 1230 yılı dolayında Selçuklu sultanının hizmetine giren Hârizm emirleri arasında yer alan Saruhan adlı beyle irtibat kurulabileceğini ileri sürer. Bir başka araştırmada ise Manisa bölgesindeki yer adlarından ve bazı maddî işaretlerden yola çıkılarak Saruhan'ın Kıpçak kökenli olma ihtimali üzerinde durulur (Divitçioğlu, sy. 33 [2005], s. 287-297). Bölgede Kıpçak boylarına ait adların Hârizm emirleriyle gelenler yanında Bizanslılar'ın 1250'lerde Trakya'dan getirtip Menderes vadisine yerleştirdikleri, sayıları 10.000'i bulan Kuman / Kıpçaklar'la ilgili olması akla yakın görünür. Ancak Saruhan Bey'i bunlara bağlama konusunda sağlam bir delil yoktur. Bu bakımdan Saruhan Bey'in Selçuklu uç bölgesinde yerleşmiş emirlerden biri olması dışındaki görüşler şimdilik kesinlik kazanmamıştır.

Saruhan Bey, Manisa'yı almadan önce 1300'lerin başında bu bölgedeki bazı yerleri ele geçirmiş ve Batı Anadolu kesiminde önemli bir askerî merkez konumundaki Manisa'yı abluka altına almış olmalıdır. 1302'de Manisa'ya gelen imparatorun oğlu Mikael'in (IX) ordusunu kıştırıp kuşatan Türk kuvvetlerinin Saruhan Bey'e ait olduğu düşünülebilir. Saruhan Bey, 1303 sonlarında Bizanslılar tarafından Batı Anado-